

ORIGINALNI NAUČNI RAD

DOI: 10.5937/reci2518135C

UDC: 378.147::811.111(497.11)

37.015:159.953.5

orcid.org/0009-0008-0763-3595

Jovana Z. Čaprić*

Alfa BK univerzitet

Fakultet za strane jezike

PITANJA U INDIREKTNOM GOVORU: ANALIZA GREŠAKA UČENIKA ENGLESKOG KAO STRANOG JEZIKA

Sažetak: Cilj ovog rada jeste primena analize grešaka u svrhu otkrivanja toga koje greške srpski izvorni govornici prave u prenošenju pitanja u engleskom jeziku, kako bi efektivnije moglo da se pristupi otklanjanju istih u nastavi engleskog kao stranog jezika u Republici Srbiji. Testirani su studenti Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu koji su engleski odabrali kao izborni predmet. Analizom testova pronađeno je da su studenti transformaciju pitanja iz direktnog u indirektni govor u engleskom jeziku bez greške izvršili tek u 54% slučajeva. Najveći broj grešaka odnosio se na upotrebu upitnog redosleda reči pri prenošenju pitanja, koja je često bila uvezana sa izostankom veznika *if* ili *whether* i zadržavanjem pomoćnog glagola *do*, kao i na izostanak slaganja vremena. Prisutni su i slučajevi pogrešno upotrebljenih vremena. U maloj meri su se javile i neočekivane greške – upotreba pogrešnog lica, izostanak kongruencije subjekta i glagola, kao i upotreba gramatički netačnih glagolskih oblika – ali bi se neke od njih potencijalno mogle pripisati vanjezičkim faktorima i stoga smatrati omaškama. S obzirom na to da je standardima postignuća učenika predviđeno da oblast pitanja u indirektnom govoru bude usvojena do kraja srednjeg obrazovanja, rezultati ukazuju da je ova struktura nedovoljno usvojena i da bi u nastavi trebalo da joj se posveti dodatna pažnja.

* jcapric98@gmail.com

Ključne reči: analiza grešaka, indirektni govor, pitanja u indirektnom govoru, engleski kao strani jezik

Uvod

Analiza grešaka (engl. *error analysis*) je grana primenjene lingvistike koja podrazumeva proučavanje grešaka koje prave učenici nekog jezika (Richards & Schmidt, 2010: 201), a može se definisati i kao bavljenje razlikama između načina na koji učenici nekog jezika koriste taj jezik i toga kako odrasli izvorni govornici tog jezika to čine (Richards, 1971: 3).

Greške učenika su oduvek bile od izuzetnog interesa i značaja za nastavnike, kreatore nastavnih planova i programa, kao i kreatore testova, s obzirom na to da one mogu da pomognu u osmišljavanju odgovarajućih materijala, efektivnih nastavnih tehnika i testova prilagođenih različitim nivoima i potrebama učenika (Erdoğan, 2005: 266). Richards i Šmit ističu da je jedan od razloga za implementaciju analize grešaka upravo „dobijanje informacija o čestim poteškoćama pri učenju jezika, što je od pomoći u nastavi ili pripremi nastavnih materijala“ (Richards & Schmidt, 2010: 201).

Iako je ustanovljeno da analiza grešaka može biti od velike koristi u nastavi stranih jezika, Korder ističe da pri analizi grešaka nije dovoljno svrstati greške u kategorije poput sledećih – dodavanje elemenata (engl. *errors of addition*), izostavljanje elemenata (engl. *errors of omission*), pogrešan odabir elemenata (engl. *errors of selection*), pogrešno raspoređivanje elemenata (engl. *errors of ordering*) – kao da ni navođenje toga na kom jezičkom nivou se greška javila – grafo-fonološkom, gramatičkom ili leksičko-semantičkom – analizu ne čini dovoljno dubokom i sistematičnom (Corder, 1982: 36-37).

Korder objašnjava da je adekvatnija klasifikacija grešaka apstraktnija i sistematičnija, i da se tiče *sistema* – kao što su vreme, rod, broj, padež itd. On svoju tvrdnju ilustruje sledećim primerom – kada učenik kaže: **I am waiting here since three o'clock¹*, nećemo ništa postići ako kažemo da je „izvršio *pogrešan odabir elemenata* i *izostavljanje elemenata*, odabravši da iskoristi jednu reč *am* umesto dve reči *have been*“. Umesto toga treba reći da je učenik izabrao „pogrešno vreme²“ i da još uvek nije usvojio „sistem glagolskih vremena u engleskom jeziku“ (Corder, 1982: 37). Korder insistira da je neophodna dublja analiza

¹ U ovoj rečenici ne treba da se koristi *present progressive*, već *present perfect progressive*. Gramatički ispravna rečenica glasi: *I have been waiting here since three o'clock*.

² Iako u savremenoj gramatici postoje tendencije da se sistem glagolskih vremena u engleskom jeziku drugačije posmatra, u ovom radu ćemo se pridržavati tradicionalne terminologije koju Korder koristi, s obzirom na to da je neophodno odvojiti pojam *glagolsko vreme* od pojma *glagolski oblik* kako bi se izbegla konfuzija u delu rada koji se bavi rezultatima analize grešaka.

greške, koja dovodi do razumevanja ili objašnjenja uzročnika greške, zato što tek kada znamo zašto je greška napravljena, možemo da pođemo u ispravku iste (Corder, 1982: 52).

Analizu grešaka možemo primeniti na bilo koju oblast kako bismo utvrdili u čemu tačno naši učenici greše i na osnovu rezultata im pomogli da greške isprave. Jedna od oblasti u kojoj bi bilo korisno izvršiti analizu grešaka učenika jeste indirektni govor u engleskom jeziku, s obzirom na to da je ova oblast često kamen spoticanja za izvorne govornike srpskog jezika koji uče engleski kao strani jezik.

Može se reći da je oblast indirektnog govora jedna od komplikovanijih gramatičkih oblasti u engleskom jeziku³, uzimajući u obzir broj izmena koje se u rečenici moraju napraviti kako bismo nečije (ili svoje) reči preneli u skladu sa gramatičkim pravilima. Parrot objašnjava da, dok direktni govor predstavlja ono što ljudi zapravo kažu, indirektni govor jeste ono kako kasnije izveštavamo o tome, i pojašnjava da, kako bismo to učinili, moramo promeniti neke reči koje je govornik prvobitno koristio (Parrot, 2000: 257). Jedan primer takvih promena nam daje Svon, koji napominje da: „Kada izveštavamo o onome što je neko rekao ili pomislio, obično je prirodno koristiti drugačija vremena od onih koje je koristio originalni govornik (jer najčešće govorimo u različito vreme)” (Swan, 2016: odeljak 259, para. 1).

Kada govorimo o upitnim rečenicama u indirektnom govoru, izmene koje se moraju izvršiti su još brojnije od izmena neophodnih za prenošenje obaveštajnih rečenica, s obzirom na to da se mora izvesti nekoliko dodatnih koraka. Svon navodi da se u ovoj strukturi u standardnom engleskom jeziku subjekat obično nalazi ispred glagola i da se pomoćni glagol *do* ne upotrebljava, kao i da se upitnik izostavlja na kraju rečenice, a da se opšte upitne rečenice⁴ (engl. *yes/no questions*) u indirektnom govoru prenose uz pomoć veznika *if* ili *whether* (Swan, 2016: odeljak 260, para. 1-3). Osim toga, kao i kod obaveštajnih rečenica, može doći do promene glagolskog oblika, kao i vremenskih i mesnih odrednica, ukoliko je govornik izmešten iz originalnog konteksta, kao i do promene lične zamenice ukoliko nije u pitanju isti govornik (Swan, 2016: odeljak 258, para. 2-4).

Za razliku od engleskog, u kom između pitanja u direktnom i indirektnom govoru pored deiktičkih postoje i strukturne razlike, u srpskom jeziku ne postoje strukturne razlike između pitanja u direktnom i indirektnom govoru, već samo deiktičke. Da transformaciju iz direktnog u indirektni govor u srpskom jeziku proceduralno nije komplikovano izvršiti potvrđuje i činjenica da se u vodećoj gramatici srpskog jezika za gimnazije i srednje škole

³ U *Opštim standardima postignuća za kraj opšteg srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja u delu opšteobrazovnih predmeta za predmet strani jezik* Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja (ZVKOV), u odeljku 2.2.1.5. *Znanje o jeziku*, koji se tiče engleskog jezika, pitanja u indirektnom govoru su data kao primer „složenije jezičke strukture“ (ZVKOV, 2015: 24).

⁴ Ekvivalent engleskih *yes/no questions* u srpskoj gramatici (Stanojčić i Popović, 2012: 349).

autora Živojina Stanojčića i Ljubomira Popovića (2012) uopšte ne spominju direktni i indirektni govor.

U Tabeli 1 dat je uporedni prikaz neophodnih promena u prenošenju pitanja u engleskom i srpskom jeziku.

Tabela 1. Uporedni prikaz neophodnih promena u prenošenju pitanja u engleskom i srpskom jeziku

Engleski jezik	Srpski jezik
Iskoristiti odgovarajući veznik: 1. za opšte upitne rečenice (Stanojčić i Popović, 2012: 349; engl. <i>yes/no questions</i>) uvodi se veznik <i>if</i> ; 2. za posebne upitne rečenice (Stanojčić i Popović, 2012: 350; engl. <i>wh- questions</i>) zadržavaju se upitna zamenica ili prilog koji se javljaju u direktnom pitanju.	Nema posebnog odabira veznika – rečca „da li“ koja se javlja u pitanju u direktnom govoru se zadržava kao veznik u prenesenom pitanju.
Promeniti redosled reči iz upitnog u obaveštajni – vršenje inverzije i uklanjanje pomoćnog glagola <i>do</i> u vremenima u kojima se on koristi u upitnom obliku.	Ne menja se redosled reči – zadržava se struktura pitanja.
Izvršiti slaganje vremena (ukoliko se kontekst iz originalne rečenice promenio).	Ne vrši se slaganje vremena.
Prilagoditi odrednice za vreme i mesto (ukoliko se kontekst iz originalne rečenice promenio).	Prilagoditi odrednice za vreme i mesto (ukoliko se kontekst iz originalne rečenice promenio).
Prilagoditi lice i izvršiti kongruenciju subjekta i glagola (ukoliko se kontekst iz originalne rečenice promenio).	Prilagoditi lice i izvršiti kongruenciju subjekta i glagola (ukoliko se kontekst iz originalne rečenice promenio).
Promeniti znak interpunkcije u pisanju (tačka umesto upitnika) ili intonaciju u govoru (silazna intonacija umesto uzlazne).	Promeniti znak interpunkcije u pisanju (tačka umesto upitnika) ili intonaciju u govoru (silazna intonacija umesto uzlazne).

Navedene strukturne razlike između dva jezika, kao i sama kompleksnost transformacije iz direktnog u indirektni govor u engleskom jeziku, mogu znatno otežati usvajanje ove strukture za izvorne govornike srpskog jezika koji uče engleski kao strani jezik.

To se pokazalo kao tačnim u slučaju studenata koji su engleski odabrali kao izborni predmet na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. U radu sa studentima je primećeno da, iako je, prema standardima postignuća učenika, materija trebalo da bude savladana do kraja srednjeg obrazovanja⁵, a takođe je i obrađivana i testirana na studijama u prvom semestru iste školske godine, u drugom semestru su studenti i dalje grešili kada prenose pitanja.

Cilj ovog istraživanja je da rasvetli koje greške izvorni govornici srpskog jezika koji uče engleski kao strani jezik prave pri prenošenju pitanja u engleskom, kako bi nastavnici engleskog na svim nivoima obrazovanja mogli efikasnije da predstavljaju ovu strukturu, a njihovi učenici je uspešnije usvojili. Takođe, cilj ovog istraživanja je i da pruži uvid koga do sada u literaturi na srpskom jeziku nije bilo.

Metodologija istraživanja

S obzirom na to da je istraživanje podstaknuto time što je autorka rada primetila greške kod svojih studenata, i htela dublje da ih prouči, uzorak koji je korišćen za istraživanje su činili njeni studenti.

Istraživanje je izvršeno na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, sa studentima različitih modula koji su engleski jezik slušali kao izborni predmet. U trenutku sprovođenja istraživanja studenti su pohađali drugi semestar prve godine učenja engleskog jezika na nivou B2 prema *Zajedničkom evropskom okviru za žive jezike (CEFR B2)*.

U istraživanju su učestvovala 32 ispitanika, što su bili studenti koji su bili prisutni dana kada je testiranje implementirano. Od 32 ispitanika, 30 je bilo ženskog pola, a preostala 2 su bila muškog pola. Godine ispitanika su varirale od 19 do 25, kao i godina studija na kojoj su bili upisani, pošto se kurs može odabrati na bilo kojoj godini osnovnih akademskih studija. Uslov koji mora biti ispunjen kako bi se student upisao na kurs jeste položen ulazni test koji se organizuje na početku školske godine.

Studenti su osnovno i srednje obrazovanje stekli u različitim školama u Srbiji. Prema nastavnom planu i programu, sa oblašću indirektnog govora su imali dodira još krajem osnovne škole, kao i kroz srednje obrazovanje.

Na fakultetu, u prvom semestru kursa na kom je istraživanje vršeno, oblast pitanja u indirektnom govoru je obrađena kao integralni deo oblasti indirektnog govora. Na pismenom

⁵ U *Opštim standardima postignuća za kraj opšteg srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja u delu opšteobrazovnih predmeta za predmet strani jezik* Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja (ZVKOV), u odeljku 2.2.1.5. *Znanje o jeziku*, koji se tiče engleskog jezika, navedeno je da po završetku srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja učenik na *srednjem nivou* „pravilno razume i koristi veći broj složenijih jezičkih struktura“, a dat primer se, kao što je već spomenuto, tiče upravo oblasti *pitanja u indirektnom govoru* (ZVKOV, 2015: 24).

ispitu po završetku prvog semestra, oblast pitanja u indirektnom govoru je testirana uz ostale gramatičke oblasti koje su obrađivane na kursu u prvom semestru. S obzirom na to da pismeni ispit treba da obuhvati što više gramatičkih oblasti koje su obrađivane tokom semestra, svakoj oblasti je mogao da bude posvećen po jedan primer, tako da oblast pitanja u indirektnom govoru nije detaljno testirana tom prilikom. Ipak, celokupnoj oblasti indirektnog govora je posvećeno nekoliko pitanja, s obzirom na to da je predavana u četiri podoblasti prema vrsti komunikativne rečenice: obaveštajne rečenice, upitne rečenice i zapovedne rečenice – zapovesti i molbe (engl. *reported statements, reported questions, reported orders, reported requests*).

U drugom semestru, oblast pitanja u indirektnom govoru nije ponovo obrađivana na časovima, a nije obnavljana ni šira oblast indirektnog govora. Pred kraj drugog semestra sprovedeno je istraživanje da se utvrdi u kojoj meri su studenti usvojili oblast pitanja u indirektnom govoru i koje su greške koje prave.

Napravljen je dijagnostički test sa 10 pitanja u direktnom govoru na engleskom koje treba prebaciti u indirektni govor. Vrsta zadatka koja je korišćena za ovu svrhu je transformacija sa zadatim uvodnim rečima, što je tip zadatka koji se koristi i na časovima, kao i na pismenom ispitu, tako da su studenti već bili upoznati sa njim.

Pitanja u indirektnom govoru su testirana kroz različita glagolska vremena i aspekte: *present simple, present progressive, past simple, past progressive, present perfect simple, present perfect progressive, past perfect simple, future simple, future progressive*. Sva vremena koja su se javila na testu su bila obrađena u prvom semestru, tako da nisu bila nepoznata učesnicima, a u kontekstu indirektnog govora obrađene su promene do kojih dolazi pri slaganju vremena.

Osim toga, na testu su bile zastupljene i opšte upitne rečenice (engl. *yes/no questions*) i posebne upitne rečenice (engl. *wh- questions*), s obzirom na to da se upotreba veznika razlikuje kada se ova pitanja nađu u indirektnom govoru. Obe vrste pitanja u indirektnom govoru su obrađene u prvom semestru.

Test je distribuiran na času pred kraj drugog semestra i rađen je u ispitnim uslovima. Test nije unapred najavljen, tako da studenti nisu mogli da se sprema za njega. Studenti su na raspolaganju imali 20 minuta da urade test.

Pri pregledanju testova, praćene su Korderove (Corder, 1982) smernice za analizu grešaka. Svaka rečenica je analizirana i svrstavana u određenu kategoriju u Eksel (engl. *Excel*) tabeli. Kategorije su nastajale prema potrebi u toku analize i bile su deskriptivne prirode – opisivale su ono što je u rečenici pogrešno – npr. *nije promenjen redosled reči, nije izvršeno slaganje vremena, nije promenjen redosled reči i nije izvršeno slaganje vremena* itd. S obzirom na to da su neke rečenice imale višestruke greške, nastala je ukupno 21 kategorija grešaka, nakon čega je taj broj sveden na 7 vrsta grešaka koje su se ponavljale u

različitim kombinacijama. Dve greške koje su se javile najmanji broj puta (u oba slučaja manje od 10 puta) su pri prikazu u radu zajedno svrstane u kategoriju *ostalo*.

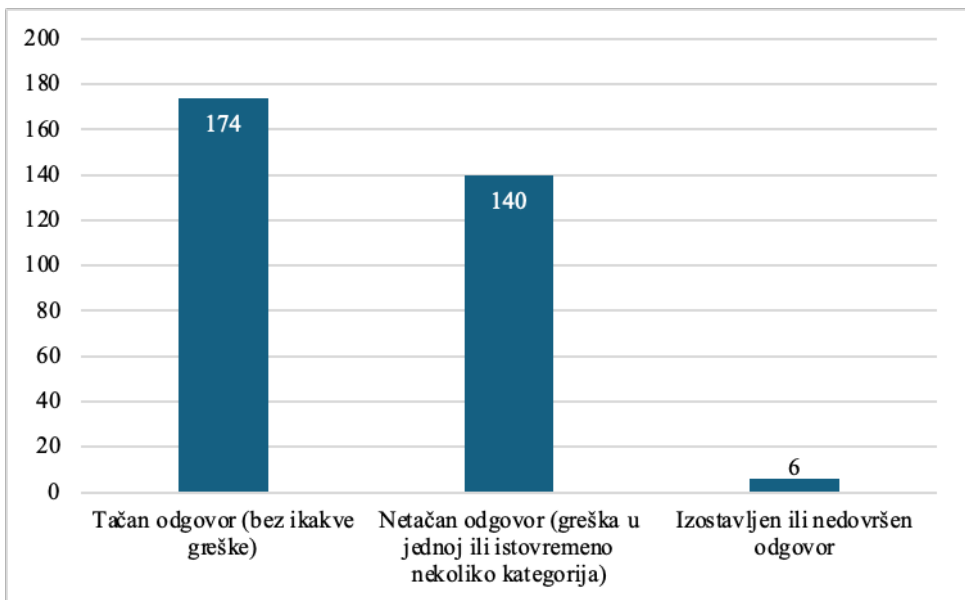
Rezultati

Analiza dobijenih odgovora je pokazala da su od mogućih 320 odgovora (32 ispitanika po mogućih 10 odgovora) samo 3 odgovora bila izostavljena, dok su 3 odgovora ostala nedovršena. Drugim rečima, celoviti odgovori su dati na 98% pitanja.

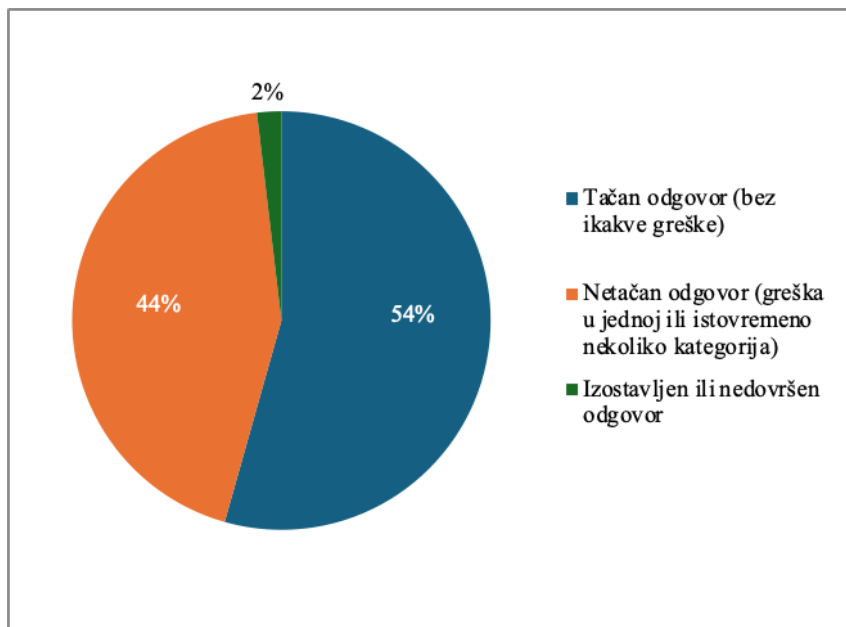
Sva tri nedovršena odgovora su imala samo uvodni veznik. U dva započeta odgovora on je bio odgovarajući, dok u jednom nije – napravljen je pokušaj da se veznikom *if* prenese posebna upitna rečenica (engl. *wh- question*).

Zatim, kada govorimo o celovitim odgovorima, od 314 datih odgovora, 174 odgovora su bila potpuno tačna, dok je preostalih 140 odgovora sadržalo jednu ili više grešaka istovremeno. Od 140 odgovora sa greškama, 102 su sadržala jednu grešku, 34 odgovora je sadržalo dve greške istovremeno, a 4 odgovora su sadržala tri greške istovremeno.

Na Grafikonu 1 i Grafikonu 2 je dat slikovni prikaz broježane i procentualne raspodele odgovora.

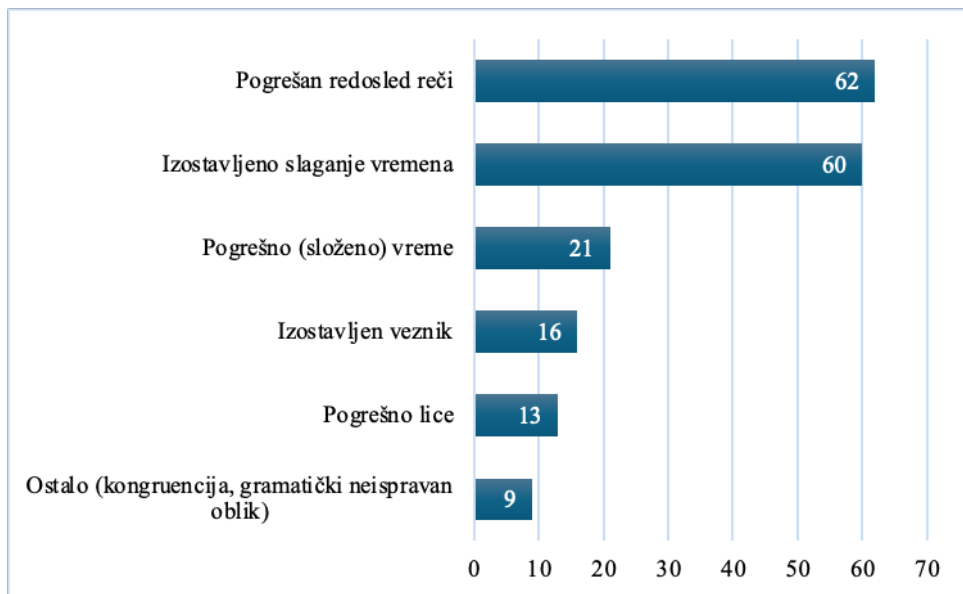
Grafikon 1. Broježani prikaz odnosa tačnih i pogrešnih odgovora

Grafikon 2. Procentualni prikaz odnosa tačnih i pogrešnih odgovora

Kada govorimo o vrstama grešaka koje su se javljale, u izolaciji ili kombinaciji sa drugim greškama, one se mogu svesti na sledećih 6 kategorija: *iskorišćen pogrešan redosled reči*, *izostavljeno slaganje vremena*, *pogrešno složeno vreme*, *izostavljen veznik if ili whether*, *pogrešno upotrebljeno lice* i *ostalo* (nije izvršena kongruencija subjekta i predikata ili je upotrebljen nepostojeći gramatički oblik).

Na Grafikonu 3 je predstavljena učestalost grešaka prema vrsti greške. Tu je vidljivo da su se najzastupljenije greške ticale upotrebljenog pogrešnog (upitnog) redosleda reči (62 slučaja) i izostanka slaganja vremena (60 slučajeva). Vreme je pogrešno složeno 21 put. Veznik na početku transformacije je izostavljen u 16 slučajeva, a ova greška je u svim slučajevima bila uvezana sa korišćenjem upitnog redosleda reči. U transformacijama je upotrebljena pogrešna lična zamenica u 13 slučajeva, a preostalih 9 grešaka činili su upotreba gramatički neispravnog oblika (6 slučajeva) i izostanak kongruencije subjekta i predikata (3 slučaja).

Grafikon 3. Prikaz učestalosti grešaka prema vrsti greške

Primeri grešaka

Greške u redosledu reči i izostavljanje veznika *if* ili *whether*

Kada govorimo o greškama u redosledu reči, tj. zadržavanju upitnog redosleda reči, javile su se dve strukturno različite verzije u zavisnosti od toga koje pitanje se prenosi: opšte (*yes/no*) ili posebno (*wh-*).

U prenošenju opštih upitnih rečenica (*yes/no questions*), kod svih ispitanika koji su napravili grešku u zadržavanju upitnog redosleda reči bez izuzetka je izostajao i veznik *if* ili *whether*. Tako su se javljali primeri poput: (2) **Last night, Liam wanted to know had Sarah been invited to the party*, umesto tačnog *Last night, Liam wanted to know if Sarah had been invited to the party*.

Sa druge strane, u posebnim upitnim rečenicama (*wh- questions*), ispitanici su znali da treba da zadrže uvodnu reč. Sledi primer rečenice sa pogrešnim redosledom reči u ovoj vrsti pitanja: (6) **Last summer, James asked my sister why was she behaving like that*, umesto odgovora *Last summer, James asked my sister why she was behaving like that*.

Dotadni primeri koji ilustruju korišćenje upitnog redosleda reči, kao i izostanak veznika *if* ili *whether* u prenošenju *yes/no* pitanja, mogu se naći u Tabeli 2.

Tabela 2. Primeri zadržavanja upitnog redosleda reči u rečenici prema vrsti pitanja

Vrsta pitanja	Originalna rečenica (direktni govor)	Tačno rešenje (indirektni govor)	Primer greške (indirektni govor)
yes/no	(4) Last week, Jackson wondered: "Will she show up?"	Last week, Jackson wondered <i>if/whether she would show up.</i>	*Last week, Jackson wondered <i>would she show up.</i>
	(10) Yesterday morning, Jenny asked me: "Was your boss playing golf at the time?"	Yesterday morning, Jenny wondered <i>if/whether my boss had been playing golf at the time.</i>	*Yesterday morning, Jenny wondered <i>had my boss been playing golf at the time.</i>
wh-	(8) Three days ago, Archie asked his Mom: "What will you be making for breakfast tomorrow?"	Three days ago, Archie wanted to know <i>what his mom would be making for breakfast the next/following day.</i>	*Three days ago, Archie wanted to know <i>what would his mom be making for breakfast the next day.</i>
	(9) Two weeks ago, Anna asked us: "Who did they see?"	Two weeks ago, Anna wanted to know <i>who(m) they had seen.</i>	*Two weeks ago, Anna wanted to know <i>who had they seen.</i>

Treba takođe skrenuti pažnju da su u slučaju upitne rečenice u vremenu *present simple* u kojoj je iskorišćen pomoćni glagol *do* pri transformaciji ispitanici umeli da zadrže pomoćni glagol (koji treba izostaviti jer se više ne radi o upitnoj rečenici) i da su onda slaganje vremena izvršavali nad tim oblikom – npr. umesto (1) *Two years ago, Henry's grandma wondered how much money Michael earned*, dobijeni su odgovori poput **Two years ago, Henry's grandma wondered how much money did Michael earn* (pitanje u direktnom govoru: "How much money does Michael earn?").

Greške u slaganju vremena

Najčešća greška u ovoj kategoriji se ticala izostanka slaganja vremena. Drugim rečima, ispitanici bi zadržali vreme iz originalne rečenice.

Ipak, dešavalo se i da su ispitanici svesni da treba izvršiti promenu u glagolskom vremenu, ali da nisu usvojili pravila o slaganju vremena te onda koriste oblik koji je na neki način sličan originalnom. Na primer, umesto odgovora (8) *Three days ago, Archie wanted to know what his Mom would be making for breakfast the next/following day* (pitanje u

direktnom govoru: "What will you be making for breakfast tomorrow?"), dobijeni su odgovori poput **Three days ago, Archie wanted to know what his Mom is going to make for breakfast*. Dakle, umesto da modalni glagol *will* bude zamenjen odgovarajućim oblikom *would*, zamenjen je oblikom *be going to* koji se uz *will* takođe koristi za iskazivanje budućnosti. Bilo je i slučajeva kada je nad oblikom *be going to* izvršeno slaganje te su dobijene rečenice poput **Three days ago, Archie wanted to know what was his Mom going to make for breakfast the next day* (u ovom primeru je upotrebljen i pogrešan tj. upitni redosled reči).

Sa druge strane, ponekada nije najjasnije na osnovu čega je odabrano određeno vreme. Na primer, umesto (1) *Two years ago, Henry's grandma wondered how much money Michael earned*, dobijeni su odgovori poput **Two years ago, Henry's grandma wondered how much money Michael has earned* (pitanje u direktnom govoru: "How much money does Michael earn?"). U ovom primeru greške, moguće je da se radi o tome da studenti vreme *present perfect simple* mešaju sa vremenom *past simple*, što jeste čest problem iz prakse.

Primećeno je takođe i da studenti mešaju vremena *present perfect simple* i *past perfect simple*, te onda rečenicu koja je originalno u vremenu *past simple* prebacuju u *present perfect simple* umesto *past perfect simple*. Na primer, umesto odgovora (10) *Yesterday morning, Jenny wondered if my boss had been playing golf at the time*, dobijeni su odgovori poput **Yesterday morning, Jenny wondered if my boss has been playing golf at the time*.

Osim toga, dešavali su se i slučajevi promene aspekta. Tako je umesto (5) *In yesterday's meeting, Harry asked us if she had known that*⁶, odgovor glasio **In yesterday's meeting, Harry asked us if she had been knowing that*⁷.

Greške u licu

Na nekim mestima se pojavila i pogrešna upotreba lica. Tako je, na primer, rečenica (6) *Last summer, James asked my sister: "Why are you behaving like that?"* preneti kao *Last summer, James asked my sister why I was behaving like that*, a rečenica (8) *Three days ago, Archie asked his Mom: "What will you be making for breakfast tomorrow?"* kao *Three days ago, Archie asked his Mom what I would be making for breakfast tomorrow* ili *Three days ago, Archie asked his Mom what you would be making for breakfast the next day*.

⁶ U ovom konkretnom primeru treba zadržati isto vreme, s obzirom na to da se u originalnom pitanju javlja vreme *past perfect simple*, koje ne podleže slaganju vremena – što je bilo predavano i namenski testirano.

⁷ Zanimljivo je da se iz ovog primera vidi i da neki studenti nisu savladali to da se glagoli stanja generalno ne koriste u aspektu *progressive* (osim nekih glagola koji u tom slučaju imaju promenu u značenju).

Greške u kongruenciji subjekta i glagola

Ponegde studenti nisu izvršili kongruenciju subjekta i glagola. Na primer, umesto (2) *Last night, Liam wanted to know if Sarah had been invited to the party*, javljala su se rešenja poput (2) **Last night, Liam wanted to know if Sarah have been invited to the party*.

Pored toga što je u ovom primeru vreme pogrešno složeno, tj. upotrebljeno je vreme *present perfect simple* umesto vremena *past perfect simple*, o čemu smo već govorili, uočljivo je da nije izvršena kongruencija pomoćnog glagola *have* sa subjektom rečenice.

Greške u glagolskim oblicima

U testovima su se javili i nepostojeći oblici – gramatički netačni glagolski oblici. U pitanju su sledeći oblici: (5) **did she known that*, (5) **did she knew that*, (6) **why does she behaves like that*, (9) **whom did they saw* i (9) **who have they saw*.⁸

Prvi i poslednji primer ukazuju na to da nije usvojena pravilna upotreba prošlog participa (u prvom primeru upotrebljen je kada ne treba, a u poslednjem nije upotrebljen kada treba). U ostala tri primera može se primetiti da nisu usvojena osnovna pravila o građenju upitnog oblika kod vremena *present simple* i *past simple*, s obzirom na to da glavni glagol (u ovom slučaju: *know*, *behave* i *see*) nije taj koji u upitnom obliku nosi obeležje vremena, već pomoćni glagol, tako da glavni glagol mora biti upotrebljen u osnovnom obliku.

Diskusija

S obzirom na to da je *Opštim standardima postignuća za kraj opšteg srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja u delu opšteobrazovnih predmeta za predmet strani jezik* Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja (ZVKOV) iz 2015. godine predviđeno da oblast pitanja u indirektnom govoru bude usvojena do kraja opšteg srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja na srednjem nivou postignuća, što je „nivo postignuća u određenim kompetencijama (znanje, veštine i stavovi) koje učenik treba da poseduje kako bi mogao uspešno da nastavi sa fakultetskim obrazovanjem u različitim oblastima“ (ZVKOV, 2015: 5), očekivalo bi se da su postignuća ispitanika na ovom testu bolja. Ovo bi posebno trebalo da je slučaj uzevši u obzir i da je oblast predavana i testirana na fakultetu u prethodnom semestru iste školske godine, kao i to što su u pitanju studenti filoloških nauka.

Premda je tačno da je broj tačnih odgovora prevagnuo nad brojem netačnih, procenat tačnih odgovora bi u ovoj grupi trebalo da bude veći od 54% – uzevši u obzir to što ZVKOV (2015) propisuje, očekivalo bi se da će ispitanici ostvariti najmanje 70% tačnih odgovora, a ukoliko se uzme u obzir i to da su u pitanju studenti filoloških nauka, ovaj procenat bi idealno

⁸ Ove greške su deo korpusa grešaka koje ilustruju pogrešnu upotrebu upitnog redosleda reči i zahvaljujući tome što su studenti napravili tu grešku, otkrivene su i ove propratne greške.

bio još malo viši. Ipak, s obzirom na to da ovo trenutno nije slučaj, treba adaptirati nastavne tehnike kako bi ovi rezultati mogli da se postignu u budućnosti.

Analizom grešaka otkriveno je da dva najveća problema za izvorne govornike srpskog jezika u prenošenju pitanja u engleskom jeziku predstavljaju upotreba tačnog redosleda reči, kao i slaganje vremena.

Pošto studenti zadržavaju upitni redosled reči, evidentno je da nisu usvojili to da se u pitanjima u indirektnom govoru koristi obaveštajni redosled reči. Takođe, u okviru ove kategorije se javljaju i dve greške koje su uvezane sa upitnim redosledom reči: često se zadržava pomoćni glagol *do* koji je neophodan u građenju direktnih pitanja u vremenima *present simple* i *past simple*, a takođe se u slučaju opštih upitnih rečenica (engl. *yes/no questions*) izostavlja neophodni veznik *if* ili *whether*. Pored toga, neusvojenost kategorije slaganja vremena se ispoljava izostavljanjem promene vremena tj. zadržavanjem originalnog vremena. Takođe, prisutna je i parcijalna usvojenost gde su studenti svesni da treba da dođe do nekakve promene, ali nisu još usvojili tačna pravila o slaganju vremena.

Greške u ovim strukturnim kategorijama nisu iznenađujuće s obzirom na inherentne strukturne razlike u prenošenju pitanja u srpskom i engleskom jeziku. Ipak, sa druge strane, pojavile su se i određene greške koje nisu bile očekivane.

Prvo, iznenađuje što su se među greškama pojavili i slučajevi upotrebe pogrešnog lica. Iako deiksa jeste problematična za usvajanje u ranim stadijumima jezičkog razvoja kod dece, ne bi se očekivalo da se ovakve greške javljaju kod mladih odraslih osoba. Ipak, one su bile relativno malobrojne (premda 13 slučajeva nije zanemarljivo) i najverovatnije bi se mogle pripisati vanjezičkim faktorima, poput nepažnje ili umora u trenutku izrade testa i slično, što bi pre upućivalo na omašku (engl. *mistake*), nego grešku (engl. *error*).

Zatim, iznenađuju i slučajevi izostanka kongruencije subjekta sa glagolom. Ipak, s obzirom na to da je bilo samo tri takva slučaja, prisustvo ove greške se ne može generalizovati, već se može reći da ona ilustruje individualne nedostatke u znanju nekih učenika, ili se ponovo može pripisati vanjezičkim faktorima kao što su pad koncentracije ili trenutna rasejanost, što bi je načinilo omaškom.

Naposletku, prisutno je i nekoliko slučajeva upotrebe gramatički netačnih glagolskih oblika. Bez obzira na to što bi se ove greške, zbog niske učestalosti, takođe potencijalno mogle pripisati padu koncentracije, i stoga tretirati kao omaške, one ipak impliciraju da određene radnje, poput pravilne upotrebe prošlog participa i pravilnog građenja upitnog oblika vremena *present simple* i *past simple*, nisu automatizovane, iako je trebalo da budu automatizovane najkasnije do kraja osnovne škole.

Zaključak i preporuke

Iako iz perspektive izvornog govornika Svon tvrdi da su rečenične promene koje se izvršavaju u indirektnom govoru u engleskom uglavnom prirodne i logične, i da nije

neophodno učiti komplikovana pravila o indirektnom govoru u engleskom jeziku (Swan, 2016: odeljak 258, para. 1), testovi neizvornih govornika engleskog jezika analizirani u ovom radu pokazuju da i nakon mnogo godina učenja engleskog u okviru državnog školskog sistema učenici engleskog kao stranog jezika i dalje imaju poteškoća u izvršavanju ove transformacije te da je istoj u nastavi neophodno posvetiti dodatnu pažnju.

Uzevši u obzir značajnu strukturnu razliku između transformacije u engleskom i srpskom jeziku, nije iznenađujuće da izvorni govornici srpskog koji uče engleski kao strani jezik imaju problema pri usvajanju ove konstrukcije. Ova razlika bi se potencijalno mogla učenicima približiti, i samim time premostiti, podvlačenjem neophodnih transformacija u engleskom. Na primer, učenici mogu da dobiju zadatak da uporede srpsku i englesku konstrukciju i pronađu razlike. Na taj način, oni bi uočavanjem i verbalizovanjem razlika mogli da osveste kako ova gramatička konstrukcija u engleskom treba da izgleda. U tom procesu, učenicima bi trebalo skrenuti pažnju koji veznik se mora koristiti u prenošenju koje vrste pitanja, sa posebnim akcentom na upotrebu veznika *if* ili *whether*. Neophodno je naglasiti da se u novoj verziji rečenice više ne radi o upitnoj rečenici, već o obaveštajnoj, i da u skladu sa tim redosled reči nikako ne može biti isti. U vezi sa tim, akcentat treba staviti na to da iz istog razloga pomoćni glagol *do* ne može biti zadržan kada vreme *present simple* prelazi u *past simple*⁹. Naravno, mora se i skrenuti posebna pažnja na koncept slaganja vremena, koji u srpskom ne postoji, a umesto zadavanja dugih lista koje nabrajaju svako vreme koje prelazi u drugo vreme, učenike bi trebalo naučiti koju poziciju koje vreme zauzima na vremenskoj liniji, koristeći vizuelna pomagala ili kinestetiku. Potrebno je i kroz ovu oblast podvući razliku između vremena *present perfect* i *past perfect*, kako ih učenici ne bi mešali.

Ipak, najbitnije je da učenike kroz sva neophodna pravila ne vodimo eksplicitnom instrukcijom, već da im omogućimo da kroz vođen proces sami razumeju i istaknu razlike. Takođe, neophodno je facilitirati usvajanje ove strukture. To se može postići povećanjem izloženosti učenika materijalima (ili segmentima materijala) u kojima je struktura prisutna, sa posebnim akcentom na audio i audio-vizuelnim snimcima. Pored toga, neophodno je osigurati i produkciju, tj. *output*, kod učenika, što to se može postići implementacijom aktivnosti koje iziskuju upotrebu ciljne strukture, kao što su glumačke aktivnosti koje zahtevaju prepričavanje dijaloga i slično.

Iako su greške u glagolskim oblicima bile retke i na individualnom nivou, nastavnici u osnovnim i srednjim školama bi trebalo da učenike koji pokazuju probleme sa automatizacijom ovih oblasti zadrže na dopunskim časovima, i time obezbede da učenici

⁹ Jedino drugo vreme u kome se koristi pomoćni glagol *do* jeste *past simple*, ali pošto u indirektnom govoru *past simple* prelazi u *past perfect*, u čijem građenju se koristi pomoćni glagol *have*, bitno je istaći ovo samo za vreme *present simple*.

savladaju ove osnovne oblasti pre nego što izađu iz sistema osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, kao i da spreče kasniju fosilizaciju i teže otklanjanje ovakvih grešaka.

S obzirom na to da studenti prave i greške (ili, potencijalno, omaške) deiktičke prirode, buduća istraživanja bi mogla da pokušaju da ustanove razloge za to, kao i da testiraju deiktičke kategorije na koje nije stavljen fokus u ovom istraživanju – prenošenje vremenskih i mesnih odrednica u indirektnom govoru. Buduća istraživanja bi takođe mogla da testiraju efektivnost različitih tehnika kada je u pitanju predavanje oblasti pitanja u indirektnom govoru, kao i celokupne oblasti indirektnog govora.

Literatura

- Corder, S. P. (1982). *Error analysis and interlanguage*. London: Oxford University Press.
- Erdođan, V. (2005). Contribution of error analysis to foreign language teaching. *Mersin Üniversitesi Eđitim Fakóltesi Dergisi*, 1(2), 261-270.
- Opšti standardi postignuća za kraj opšteg srednjeg i srednjeg stručnog obrazovanja vaspitanja u delu opšteobrazovnih predmeta za predmet Strani jezik: priručnik za nastavnike*. (2015). Beograd: Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja. Dostupno preko: https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/opsti_standardi/Strani%20jezik.pdf
- Parrot, M. (2000). *Grammar for English language teachers*. Oxford: Oxford University Press.
- Richards, J. (1971). *Error Analysis and Second Language Strategies*. ERIC. Dostupno preko: <https://eric.ed.gov/?id=ED048579>
- Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics (4th ed.)*. Harlow: Pearson Education.
- Stanojčić, Ž., i Popović, Lj. (2012). *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Swan, M. (2016). *Practical English usage (4th ed.)*. Oxford: Oxford University Press.

Jovana Z. Čaprić

ERROR ANALYSIS OF SERBIAN EFL STUDENTS' REPORTED QUESTIONS

Summary: This research is aimed at uncovering the errors Serbian native speakers make when reporting questions in English, so that those errors could be addressed more effectively in the practice of teaching English as a Foreign Language in the Republic of Serbia. For this purpose, a diagnostic test was made and distributed to the students of the Faculty of Philology, University of Belgrade, who had taken up English as an elective course. Then, error analysis was applied to the tests. It was found that students had managed to report the questions without error in only 54% of cases. The largest number of errors made pertained to retaining the interrogative word order when reporting questions, often coupled with the omission of *if* or *whether* and retention of the auxiliary verb *do*, as well as failure to apply backshift. Some instances of incorrectly shifted tense were also found. To a small extent, some unexpected errors also occurred (the employment of the wrong grammatical person, subject-verb disagreement, as well as the use of ungrammatical verb forms), but some of these occurrences could potentially be attributed to extralinguistic factors and thus deemed mistakes instead. Given that the official student achievement standards in the Republic of Serbia stipulate that English reported questions should be mastered by the end of secondary education, the results indicate that this structure has not been sufficiently adopted and that additional attention should be paid to it in teaching.

Key words: error analysis, indirect speech, reported speech, reported questions, Serbian EFL students

Datum prijema: 20.10.2025.

Datum ispravki: 30.11.2025.

Datum odobrenja: 1.12.2025.